

OCENE – POROČILA

ČARNOST STARODAVNEGA

Po motivih *Bajk in povesti o Gorjancih* Janeza Trdine: *Gorjanci*

režija Maruša Kink, produkcija
Zavod Margareta Schwarzwald,
Cankarjev dom, Mestno gledališče
Ptuj in Slovensko stalno gledališče
Trst, premiera 16. 1. 2023

V davne čase, ko so si ljudje še sami pridelovali hrano na poljih in skrbeli za živino, kot pojasni ena od igralk, nas vpelje ritem. Udarec s palico ukrivljene veje ob tla, topot čevljev in zapet »enkrat ...« – refren, ki tudi kasneje označuje prestopne v pripovedi – se v zvočno-gibalni koreografiji trojice izvajalk zavrtinčijo v prepoznavno gesto nekakšnega arhaičnega ljudskega rituala, ki gledalce prestavi v središče nekega drug(ačn)ega sveta. *Gorjanci* (10+) po motivih zbirke Janeza Trdine se naslanjajo na zgodbe iz davnih časov, iz teh v svojo zasnovno pritegujejo cikličnost in magičnost življenja, obenem pa se v razširjeni pripovedni formi sodobne uprizoritvene govorice in vsebinski ter jezikovni predelavi povezujejo z današnjostjo in s te perspektive razpirajo skrivnosti gozdne pokrajine Gorjancev ter njenih bajeslovnih in stvarnih prebivalcev.

Režiserka Maruša Kink v *Gorjancih* združuje svoja zanimanja za raziskovanje postopkov pripovedovanja (*Razcufane zgodbe*) in ljudskega izročila (*Zverinice iz Rezije*) in slednje jo zanima bolj kot specifičen Trdinov avtorski

zapis. Ne gre torej za uprizorjanje Trdinovih *Bajk in povesti o Gorjancih*, temveč prej tistega, iz česar je Trdina sam izhajal; izbrane zgodbe in motive režiserka skupaj z izvajalkami preoblikuje in sestavi v novo uprizoritveno celoto, s čimer pravzaprav ubira enak pristop kot pisatelj, ki je ljudsko gradivo zbiral po gorjanskih krčmah in sejmih ter ga prirejal in oblikoval v lastne pripovedi, nove, umetne bajke in pripovedke. In če je Trdina ljudske zgodbe umeščal v svoj čas, vanje vpisoval družbenokritične in satirične prvine, da bi jih približal realnosti naroda in v tej izoblikoval novo narodno in socialno zavest, jih uprizoritev izvzema iz te družbenozgodovinske zaznamovanosti in se vrača v splošen arhaičen horizont – v starodavni, prvotni čas mitološkega – ter ob tem prevzema osebni, intimni in deloma pravljični ton naracije, ki se navdihuje in vzpostavlja vez s tradicijo gorjanskega in izročila nasploh.

To samosvojo realnost zaznamuje posebna vez z naravo in nadnaravnim, ki jo uprizoritev ob srečanjih ljudi z mitološkimi bitji (vile, velikani, volkodlak, povodni mož) vzpostavi v okviru kresne noči, ko se stvari zlahka postavijo na glavo, še posebej, če se človeku v žep ali na čevelj prilepi čarobno seme praproti – motiv iz Trdinove Kresne noči – in se mu ob tem lahko zgodi kakšna »zgodba«. Mističnost in igrivost, surovost stvarnosti in zaresnost dogodkov ter lahkotnost izpovedovanja in mehkoba pogleda, divjost in domačnost se tu spletajo v nelo-

čljivo celoto. Še posebej značilno to svojstveno realnost uprizoritev gradi s pripovedno, zvočno, gibalno in vizualno sugestivnostjo, ki nenehno prehaja med tradicionalnimi in sodobnimi elementi ter med dejanskimi znaki in prostorom za domišljij(sk)o. V scenografiji Vasilije Fišer jo podloži z nežnim zatočiščem preprog pod podplati in obda z gozdno praprotjo, ki simbolno razpira nedoumljive vmesnosti med temačnim in čarobnim. Minimalistično naznačeno scensko okolje se z oblikovanjem svetlobe Jake Varmuža preobraža v vsebinsko ustrezna prizorišča in hkrati poetične odrske atmosfere, ki odtisnejo tudi dramaturški pečat posameznim situacijam in občutjem. To prizorišče naseljujejo Nataša Keser, Urška Kavčič in Zvezdana Novaković, pripovedovalke, a hkrati bitja iz sveta, o katerem pripovedujejo in se v teh pripovedih prelevijo v različne vloge, morebiti kot gorjanske vile ali svečenice in varuhinje gorjanskih izročil, ki v svobodni obdelavi elementov črpajo tudi iz folklore plesa v krogu, petih melodij ob zvenu harfe Zvezdane Novaković in oblačilne kulture, pri čimer njihova viliško-pripovedovalska oblačila v beli, rdeči in črni barvi zlahka dopolni plašč volčjega kožuha ali nadomesti moška oprava (kostumografija Vasilije Fišer).

Maruša Kink v enem od intervjujev pove, da so jo poklicni pripovedovalci zgodb naučili, »da moraš zgodbo vedno vzeti za svojo, da jo lahko dobro poveš,« in to vodilo popolnoma uteleša trojica izvajalk v lahkotnem prehajanju med zdaj in nekoč; med pripovedovanjem, ob katerem preigravajo tudi različne tipe govora in zvene glasov, igranimi prizori, ki se od ilustrativnega pomikajo v nakazano, subtilno izpovednost in mestoma prelevijo v zgovorne stilizirane gibalne podobe (koreografija Ane Pandur), občasnim komentiranjem v

privatni govorici pogovorne sedanjosti in trenutki skupinskega gibalno-zvočnega performativa. Pripoved se kot tok reke ali gozdni duh pretaka med izvajalkami in njihovimi različnimi pozicijami, zdi se, kot da jo poganja inherentni vitalizem predločenih zgodb in prostora, ki se ujema z igrivostjo, s katero si izvajalke podajajo pripoved, dopolnijo druga drugo, si mestoma hudomušno vskočijo v besedo ali vanjo vnašajo komične in sodobne elemente (povodni mož se denimo pripelje s finim avtomobilom), z vselej prisotno naklonjenostjo in skrivnostnim zavezništvom, ki ga širijo v občinstvo.

Pripoved se preleva tudi skozi različne dele zgodb, ki izhajajo iz tega enega in istega prostora, in jih uprizoritev preplete v skupnem utripu gorjanskega sveta, tako da tudi izpostavljeni zgodbi – o volku in Lenčki ter o Marku, Metki in povodnem možu – delujeta kot odraz iste celote. Trdinovi bajki *Volkodlak* in *Povodni mož* sta pri tem skrajšani in predelani, zgoščeni okoli temeljnega konflikta in njegove dramatičnosti, ki v enaki meri obsega konkretno raven dogajanja in posameznih srečanj med svetnimi in bajeslovnimi bitji kot intimno doživljanje udeleženi oseb. S premišljenim oblikovanjem pripovedi in uprizoritvene govorice ter odrskega vzdušja se površina zgodb odpira metaforični in simbolični sporočilnosti, ki osvetljuje večplastnost silnic človeške narave. To je še posebej izrazito pri Lenčki in Volkodlaku, katerih odnos se giblje v antagonizmu pristne bližine in nemožnosti sobivanja; v uprizoritveni predelavi volk Lenčke ne ugrabi, temveč jo privlači v svoji reprezentaciji svobode in živosti izven ukalupljene urejenosti civilizacijskih pravil in prisil, v prvinski razprtosti življenja torej, ki naposled tudi zanjo postane preveč kaotična, nevarna in

obremenjujoča. Uprizoritvena verzija pripovedi dekletu podeli enakovreden položaj, omogoči ji, da s samostojno odločitvijo razreši lastno notranje navzkrižje in v procesu odraščanja simbolno zapusti ter odžaluje divji/ otroški svet.

Velikani in Vile nastopijo kot del druge uprizoritvene zgodbe – o (preimеноvanem) Marku, zagledanem v Metko, ki jo ugrabi povodni mož –, pri čimer velikani počnejo prav to, kar v Trdinovi istoimenski kratki bajki (se kamenčkajo z mlinskimi kamni, kadijo ogromne pipe, da cele Gorjance zavijejo v meglo, se pomastijo z volki in se ustrašijo človeškega glasu – in ne omembe božjega imena), Vile pa ohranijo svoje poglobitve značilnosti (dekleta, ki poznajo skrivnosti in svetujejo ljudem, si ob zarji razčesavajo svoje dolge lase, lepo pojejo in plešejo, a se maščujejo, če jih kdo opazuje) in nadomestijo črnošolca in mrliča, ki pri Trdini iz črnih bukev zaljubljenemu fantu napovedujejo, kje najti Metko, ki jo je povodni mož, ko je brez strahu sama hodila do Krke in prevzeta nabirala svetleče kamenčke in predmete (še ena premena glede na Trdinov zapis), zaprl v stekleno hišo pod reko. Marku, izgubljenemu in išočemu v gorjanski noči, velikani in Vile pridejo na pot kot grozeče ali priljudnejše, a še vedno njegovost zahtevane prikazni na poti njegove želje in zadane naloge. Tako vključena v zgodbo, se bajeslovna bitja pokažejo tudi s svojimi »človeškimi« lastnostmi in slabostmi, kakor tudi človeške osebe v svojih preizkusih in soočenjih nastopijo v realnem spoju notranjih tenzij, moči in šibkosti, preudarnosti in zaslepljenosti.

Uporaba in avtorska reinterpretacija avtohtonih motivov, ljudskih in Trdinovih pripovedi pri tem stopa v dialog tako s preteklostjo kot sedanjostjo. S samo

tradicijo pripovedništva, ki preči zgodovinski horizont, svetom, ki ga uravnava ženski glas, ter bogato vsebinsko in uprizoritveno simboliko uprizoritev priklicuje spomin na izročilo našega prostora, čas magične povezanosti človeka z naravo in okoljem čutno prinaša v našo bližino ter obenem naslavlja mlade gledalce in njihov (notranji) svet. To je odprt odrski kozmos živega ritma glasov in teles, ki prepleta pravljичno in stvarno ter (si) dopusti tudi trenutek za tišino, vdih in domišljijo. Ne nazadnje bi brez možnosti takšnega osebnega premora in vstopa lahko le hiteli v ponavljalnju istega, *Gorjanci* Maruše Kink pa se vpisujejo v neskončnost človeštva in prepletenost vsega bivajočega s pogledom, ki upošteva današnji kontekst, a ceni preteklost in raziskuje njen odzven. S podobno naravnanoostjo je režiserka že prej pristopila k nekaterim kanonskim literarnim delom in osebnostim (*Romeo in Julija*, *Prosto po Prešernu*, *iCankar*) in rečemo lahko, da je takšno rahljanje in premišljevanje tradicije pomembno tako za naše dojetanje sedanjosti kot preteklega. Ne le da mehča vstop v določene zanemarjene ali sistemsko obtežene vsebine in vabi k nadaljnjemu poglobljanju, temveč omogoča tudi nekaj produktivne distance v pogledu na nas danes. Kajti ,noč in gora lahko da, noč in gora lahko vzame‘.

■ NIKA ARHAR

DROBTINE IZ MIŠJE DOLINE

Glasbeni CD na besedila Anje Štefan, glasba Laura Zafred

Že uvodoma lahko z veseljem zapišemo, da še obstajajo mladi potenciali, ki se ukvarjajo z glasbeno produkcijo za